

LITURGI OCH HÅLLBAR UTVECKLING

Föredrag vid Leitourgias årskonferens i Uppsala 4-7 november 2014

Göran Lindström

Inledning

Vid Leitourgias årskonferens i Sigtuna 2006 höll Gordon Lathrop en föreläsning som hette *The Greening of the Liturgy*, ”grönskandet av liturgin”, eller hur vi nu ska översätta *The Greening of the Liturgy*.

Gordon menar att det inte handlar om tillfälliga temagudstjänster eller temasöndagar. Han menar att ”grönskandet” ska finnas med i allt regelbundet gudstjänstliv. Kristna ska veta om att de lever på en jord som Gud älskar. *Låt oss arbeta tillsammans*, säger Gordon, *för att återta detta: Att vi blir en församling som samlas på söndagarna för att höra och sjunga ett Ord som talar om Guds frälsande kärlek till världen, en församling som tillsammans firar sakramenten som använder sig den här jordens gåvor; tacksägelse vid bord och dopfont som prisar Gud för skapelsen och för frälsningen i Jesus Kristus; [...] ¹, så långt Gordon.*

”Grönskandet av liturgin” har hängt kvar hos mig sedan dess; att det inte först och främst handlar om speciella temagudstjänster eller temasöndagar, även om sådana kan vara viktiga och fylla sin funktion. Det handlar om den regelbundet återkommande söndagsgudstjänsten.

Liturgin är jordnära. Vi använder oss av vatten, bröd och vin, gåvor av jordens frukt och människors arbete. Liturgin uppskattar skapelsen. I trosbekännelsen stämmer vi in i kyrkans bekännelse: *Vi tror på Gud Fader allsmäktig, himmelns och jordens skapare*. Det är en tro som inte bara ska finnas som en idé inne i huvudet på oss, att tro på Skaparen innebär också ett sätt att vara och leva med allt skapat, att ta ansvar.

I England finns den ekumeniska miljörelsen Operation Noah. En av dess företrädare är teologen Tim Gorringe. Han frågar sig om klimatförändringarna träffar den kristna trons hjärta eller om klimatförändringarna är något som kristna på ett artigt sätt kan vara oense om. Han menar att de träffar trons hjärta, vår relation till Gud och till varandra. Att ta ansvar för Guds skapelse är en bekännelsefråga. Som kristna kan vi inte vara oense om klimatkrisen. Att

¹ Lathrop, *The Greening of the Liturgy: Christian Worship and the Care of the Earth*.

So let us labor together on recovering these things: assembly that gathers every Sunday to hear and to sing a word that speaks of God's saving love for the world and to celebrate together the sacraments that make use of the gifts of this earth; thanksgivings at table and font that praise God for creation as well as for the salvation that has been worked out in Jesus Christ; [...].

stämman in i trosbekännelsen i söndagens gudstjänst betyder att agera för att minska våra koldioxidutsläpp, menar han.²

I Kyrkornas världsråds missionsdokument *Tillsammans för livet: Mission och evangelisation i en värld i förändring*, skrivet inför generalförsamlingen hösten 2013 i Busan, Korea, står det: *Gud sände inte Sonen för att frälsa enbart mänskligheten eller bara ge oss en del av frälsningen. Evangeliet innebär goda nyheter för varje del av skapelsen och för varje aspekt av våra liv och samhällen.*³

Evangeliet innebär goda nyheter för varje del av skapelsen.

Den amerikanska anglikanska teologen Patricia Wilson-Kastner menar att våra kyrkors gudstjänstordningar först och främst är upptagna med mänskligheten och dess relation till Gud. Skapelsen finns oftast i bakgrunden. Människans gudagivna uppgift att bruka och vårda jorden, hela skapelsens relation till Gud; samhörigheten mellan alla skapade varelser, planeter, solsystem och galaxer, alla varelsers längtan och frustration; alla dessa aspekter ligger underförstått i det liturgiska dramat, men det är ännu inte tydliggjort på ett bra sätt i våra gudstjänstordningar, menar Wilson-Kastner.⁴

Svenska kyrkans nya handboksförslag lyfter in skapelsen i några av inledningsorden,⁵ syndabekännelserna⁶ och förbönerna,⁷ men jag tycker att det skulle behöva göras ännu tydligare och kraftfullare, mer medvetet, bland annat i nattvardsbönerna och även i bönerna om förlåtelse. Detta bör göras på ett språk som har en emotionell tyngd och därmed en stark angelägenhetsgrad. Allt liturgiskt språk måste ha en emotionell tyngd om det ska kännas angeläget. Ett bra riktmärke för ett sådant liturgiskt språk är Psaltaren. Där finns också många psalmer med ”grönt” innehåll att hämta inspiration från.⁸

Att lyfta in skapelsen mer medvetet i kyrkohandboken kan ske utan att fördenskull göra avkall på att gudstjänsten också firas i Sonens och den heliga Andens namn. Treenigheten behöver vara stark i våra gudstjänstordningar.

² Gorrige, Tim, *Climate Change: A Confessional Issue for the Churches?*
//: www.operationnoah.org/annual-lecture-2011

³ Together towards life, punkt 4, *God did not send the Son for the salvation of humanity alone or give us a partial salvation. Rather the gospel is the good news for every part of creation and every aspect of our life and society.*

⁴ Wilson-Kastner, s 178

⁵ Inledningsord nr 1, 8, 10 och 12

⁶ Bön om förlåtelse nr 4

⁷ Förbön nr 1, 3, 4 och 9

⁸ Se till exempel Walker-Jones, *the Green Psalter: Resources for an Ecological Spirituality*

De senaste åren har vi talat mycket om gudstjänstens *ordo*, gudstjänstens grundstruktur såsom den framträder runt om i den världsvida kyrkan, genom kyrkohistorien och fram till nu: *att människor samlas på uppståndelsedagen för att med dopet som grund lyssna till och tolka bibelordet, lovsjunga och i bönen både tacka och bönfalla. Gemensamt delar vi en nattvardsmåltid, för att därefter sändas till tjänst i världen. Detta sker i kyrkoårets rytm med påsken som centrum.*⁹

Kan detta *ordo* vara något viktigt för en hållbar utveckling, för skapelsens överlevnad?

En beståndsdel i gudstjänstens grundstruktur är att gudstjänsten firas på uppståndelsedagen, söndagen, vilodagen. *Kom till mig, alla ni som är tyngda av bördor. Jag ska skänka er vila*, sa Jesus (Matt. 11:28). *Jag ska skänka er sabbat*. Visionen av sabbaten och sabbatsåret var att ge slavarerna frihet, avskriva skulder och låta människorna, djuren och marken vila. (2 Mos 21:1-11, 5 Mos 15:1-18, 2 Mos 23:10-12). Sabbaten berättar att livet och skapelsen är en gåva. Firandet av sabbaten är samhällsekonomiskt ineffektivt och ett hot mot ökad produktivitet. Svenskt näringsliv beräknar att en röd dag i almanackan kostar *mellan fem till tio miljarder kronor i utebliven konsumtion av varor och tjänster*.¹⁰ Sabbaten, vilodagen, blir något provocerande och utmanande i ett stressat konsumtionssamhälle som vårt.

Högmässan

Gudstjänstens grundstruktur, *ordo*, får i högmässan sitt konkreta uttryck i dess fyra delar; Samling, Ordet, Måltiden och Sändning.

Samlingen: Kyrkklockorna ringer till gudstjänst i kyrkor runt om på jorden; i städerna och på landsbygden. Det finns en inbjudan och en enträgenhet i klockornas klang. Människor, skapade varelser, barn av jorden, inbjuds att fira gudstjänst tillsammans.¹¹ Individer kallas samman att vara Kristi kropp. Vad som händer när vi samlas som Kristi kropp är inte bara till för vår egen skull. Liturgin samlar församlingen för att världen ska leva.¹² Liturgin börjar, enligt den ryskortodoxe teologen Alexander Schmemmann, som en verklig skilsmässa från världen. När vi firar liturgin lämnar vi för en stund det stressade konsumtionssamhället bakom oss, om än bara för en stund. Vi samlas i kyrkorummet. Liturgin skulle kunna vara ett befriat utrymme mitt i konsumtionssamhället, en

⁹ Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp, s 7.

¹⁰ Ulrika Knutson, Kyrkans Tidning nr 1, 2012.

¹¹ Power, s 314

¹² Bracken Long, s 31

plats där liturgin gestaltar något annat än konsumtion. En plats där vi får möta visionen av Guds rike, visionen om en ny himmel och en ny jord.

Ordet: *Kyrkan är de heligas samfund, i vilket evangelium rent förkunnas och sakramenten rätt förvaltas*, står det i Confessio Augustana artikel 7. Att lyssna till Ordet och att predika är ett av kyrkans kännetecken. Det finns det ingen kyrka om förkunnelsen av Ordet inte finns.

Den amerikanske homileten Charles L. Campbell betraktar predikan som ett icke-våldsmotstånd *mot härskarna, mot makterna, mot herrarna över denna mörkrets värld*, (Ef. 6:12). Vi kan bland översätta dessa ord från Efesierbrevet med strukturer och makter som påverkar och förstör människor och miljö. Campbell ser på predikan som ett icke-våldsmotstånd mot dessa makter, men menar också att kyrkans predikan inte alltid har levt upp till detta. Kristen predikan har stött slaveri, rasism och förtryck av kvinnor och homosexuella. Predikan har också ofta understött ekonomiskt status quo, menar Campbell. Det finns alltså skäl för varje predikant att vara ödmjuk. Predikanten har mänskliga begränsningar, har del i synden och systemet. Predikanten står tillsammans *med församlingen inför en Gud som utmanar oss alla*. Campbell talar om att se. För att kunna agera i världen måste man *se* världen. Ett av predikans syften är därför att hjälpa församlingen att se, att se världen på ett annat sätt än hur den är just nu.¹³

Måltiden: I liturgin firas en måltid. Uppmärksamheten riktas mot något mycket grundläggande för människan: att äta. Att äta är leva. Det finns glädje och gemenskap runt måltider. Alexander Schmemmann menar att glädjen är viktig. Han menar att glädje inte är något man kan analysera eller definiera. *Glädje går man in i. Vi har inget annat sätt att gå in i den glädjen, ingen annan väg att förstå den, än genom den enda handling som för Kyrkan från begynnelsen har varit både källan till och fullkomningen av glädjen, själva glädjens sakrament, Eukaristin.*¹⁴ Schmemmann menar att den mest fruktansvärda anklagelsen mot de kristna har formulerats av Friedrich Nietzsche när han sa att *de kristna inte har någon glädje...*¹⁵

När Jesus instiftar nattvarden tar han ett bröd och bryter det. Han talar om sin kropp som blir utgiven för många. Han talar om att göra detta till minne honom. Han talar om ett sätt att leva som hans lärjungar ska efterlikna. På samma sätt som hans kropp ger näring ska lärjungarnas kroppar ge näring åt andra. Brödet ska brytas och delas. Vinet ska delas.

¹³ Campbell, s 68-88, 97-100

¹⁴ Schmemmann, Tidskriften Signum, nr 4 2009, s 44f.

¹⁵ Ibid.

Kyrkan är en samling unika individer med olika erfarenheter och bakgrunder, men kyrkan är inte bara en samling individer, den är en *leitourgia*; en grupp människor som behöver varandra, blir något tillsammans och har en uppgift tillsammans i gudstjänst och liv, till exempel att gemensamt anta utmaningen att ingen fattig borde finnas hos dig, (5 Mos 15:4). att gemensamt anta uppgiften att vårda jorden, (1 Mos 2:15). När bruket av nattvarden är central i kyrkans liv, är brytandet och delandet av brödet en kritik av det samhälle där kroppar tillåts att vara hungriga och där miljön tillåts bli förstörd. Gordon Lathrop har i sin bok *Holy Ground* ett helt kapitel om nattvarden och omsorgen om jorden.¹⁶ När han kopplar ihop nattvarden med omsorg om jorden är hans utgångspunkt dopet. Dopvattnet är en gåva från jorden och trosbekännelsen vid dopet börjar med skapelsen och tillit till Skaparen. *Kristna som döps in i denna tro måste ta till sig att förvaltandet av den goda jorden är en del av deras ansvar och att en reell ekologisk kris kräver deras svar.*¹⁷ De döpta är kallade till söndagens gudstjänst. Söndag efter söndag inbjuds vi till att äta och leva av en måltid som aktualiserar Jesu död och uppståndelse. Med dopet som utgångspunkt kan, söndag efter söndag, Ordet, måltiden och bönen rikta om våra liv och rekonstruera vårt sätt att se på världen, och göra oss till vittnen för den treeniga gudens omsorg om sin älskade och sårade jord.

Sändningen: Kyrkan består av syndare som vågar bekänna sig själva som Kristi kropp i världen. Troende människor är inte utan fel och brister eller sorger. Kristi kropp är också en sårad kropp. Sköra och ofullkomliga människor med fel och brister sänds ut i världen. Den amerikanska teologen Kimberly Bracken Long skriver: *Samlade till gudstjänst som Kristi kropp är våra kroppar tvättade och välsignade och mättade, så att vi själva kan spridas ut som bröd till en hungrig värld.* Hon skriver vidare: *Hunger är inte ett acceptabelt tillstånd; tortyr kan inte tolereras; det finns inget utrymme för sexuella övergrepp. Vi kan inte längre diskriminera en kropp på grund av färg eller form eller nationalitet. Vi kan inte fortsätta att förgifta och vanhelga jordens kropp.*¹⁸

Kyrkoordningen skriver om gudstjänsten som hela församlingens *gåva och uppgift*. Gudstjänstutvecklingen under de senaste decennierna har mer fokuserat på gudstjänsten som uppgift än som gåva. Ökad delaktighet i gudstjänsten är en god och bra utveckling. Men liturgin som gåva ska också lyftas fram och tydliggöras; liturgin är något som Gud gör för oss, liturgin som språket för Guds generösa givande. Liturgin förstås *som en gudomlig handling, i syfte att förvandla skapelsen,*¹⁹ skriver Ninna Edgardh i boken *Gudstjänst i tiden*. Liturgin är platsen för Kristi förvandlande närvaro i världen. Edgardh citerar

¹⁶ Lathrop, *Holy Ground*, s125-152

¹⁷ *Ibid*, s 126

¹⁸ Bracken Long, s 30f

¹⁹ Edgardh,s

benediktinermunken Aidan Kavanagh som säger att liturgin är *kyrkan i färd att forma världen som Gud avser den att vara i Kristus*. Genom att över tid delta i liturgin kan vi formas för att kunna forma världen enligt Guds vilja. Johannes Kryssostomos talade om två altaren: ett i kyrkan och det andra bland fattiga, lidande och nödställda. I sändningen pekar liturgin mot detta andra altare. Vi öppnar kyrkporten och går tillbaka till världen och vardagen och möter Gud där Gud älskar att vara.

AVSLUTNING

Vi lever i den i den klassiska spänningen mellan lag och evangelium, mellan Guds krav och Guds kärlek. Gud väntar inte med att älska oss tills vi har omvänt oss till ett rättvist och hållbart sätt att leva. Gud väntar inte med att älska oss tills vi har gjort perfekta gudstjänstordningar. *Gud bevisar sin kärlek till oss genom att Kristus dog för oss medan vi ännu var syndare*. (Rom. 5:8) Gud älskar och förlåter och samtidigt står kraven på rättvisa och omsorg om skapelsen kvar.

Högmässans verkliga brännpunkt är kopplingen mellan syndabekännelse och kommunion; erkännandet av skulden eller skammen eller misslyckandet och mottagandet av vin och bröd. Mat.²⁰ Att äta är att leva; vi erbjuds själva livet av den Gud som så passionerat älskar människan och jorden. Gud dukar sitt bord för oss. Om och om igen...

REFERENSLISTA

- Bracken Long, Kimberley, *The Worshiping Body: The Art of Leading Worship*, Westminster John Knox Press, Louisville, Kentucky, 2009
- Campbell, Charles L., *The Word before the Powers: An Ethic of Preaching*, Westminster John Knox Press, Louisville, London, 2002
- Edgardh, Ninna, *Gudstjänst i tiden: Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus, Lund 2010
- Gorringe, Tim, *Climate Change: A Confessional Issue for the Churches?*
//: www.operationnoah.org/annual-lecture-2011
Tillgänglig 2013-10-31
- Knutson, Ulrika, *Röda dagar är röda skynken*, Kyrkans Tidning nr 1 2012.
- Kyrkohandbok för Svenska kyrkan Del 1, förslag, Svenska kyrkans utredningar 2012:2
- Lathrop, Gordon W., *Holy Ground: A Liturgical Cosmology*, Fortress Press, Minneapolis, 2003

²⁰ Madsen, s 155

- Lathrop, Gordon W., *The Greening of the Liturgy: Christian Worship and the Care of the Earth*, föreläsning vid det nordiska liturgiska nätverket Leitourgias årskonferens i Sigtuna den 10 november 2006.
- Madsen, Catherine, *The Bones Reassemble: Reconstituting Liturgical Speech*, The Davies Group, Publishers, Aurora, Colorado, 2005
- Power, David N., *Sacrament: The language of God's giving*, The Crossroad Publishing Company, New York, 1999
- Schmemmann, Alexander, *Gå in i din Herres glädje*, ur tidskriften Pilgrim, nr 4 2009
- Walker-Jones, Arthur, *The Green Psalter: Resources for an Ecological Spirituality*, Fortress Press, Minneapolis, 2009
- Wilson-Kastner, Patricia, *Sacred Drama: A Spirituality of Christian Liturgy*, Augsburg Fortress Press, Minneapolis, 1999
- World Council of Churches, *Together towards life: Mission and Evangelism in Changing landscapes*.
- http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-commissions/mission-and-evangelism/together-towards-life-mission-and-evangelism-in-changing-landscapes?set_language=en
- Tillgänglig 2013-03-27
- Svensk översättning: Svenska missionsrådet och Sveriges kristna råd
Tillsammans för livet: mission och evangelisation i en värld i förändring